

Gothorpe van 7 October l.l., en later door den
Prins geliew, verzocht was, om, uit de Kas der
Commissie, aan Jan Kooij f25.- te schenken, ten
einde die gelden te besteden in het belang der
beide kinderen. Loo stond ook in dat briefje, dat
eerst verloren heette, maar later toch, in afschrift,
werd medegedeeld: „vous priant aussi que ce se.
„cours serve spécialement au bien être direct des
„jeuneaux.“ Ik zeide dat ik ^{het} jammer vond, dat zulke
eene gift te beurt viel aan menschen, die kunne
kinderen zoo slecht lieten schoolgaan, en zelfs eene
dochter van 11 jaren hadden, die nog nooit de Hand-
werkschool voor Meisjes had bezocht; ik wenschte
daarom, dat dit geschenk van L. K. H. gebruikt
zou worden als middel, om de ouders te bewegen
eene betere opvoeding aan hunne kinderen te geven.
Alzo werd dan ook eenparig besloten, en bepaald dat
die gelden voor eerst belegd zouden worden in de spaar-
bank te Amersfoort. Onder eenige vermelding
van dit besluit der Vergadering, deed de waarne-
mende Voorzitter, bij circulaire van 7 November, d. a. v.
n., het voorstel, om de bedoelde f25.- nu reeds aan
Jan Kooij uit te betalen; ik adviseerde tegen, maar
de Heer Steenhoff stemde met de beide andere
Leden, en Jan Kooij kreeg de zoozeer begeerde f25.-
Dat mijn bezwaar niet ongegrond was, kan blijken
uit eene opgave, aangaande de kinderen van Jan Kooij,
afgegeven door den Hoofd-Ondersrijzer, d. d. 11 Nov. 1872: G.
Gerardina, op school gekomen 1 April 1869; 2650 school-
tijden; aanwezig 1365 maal; afwezig 1285 maal.
Hendrick, op school gekomen 1 April 1872; 200 school-
tijden; aanwezig 66 maal; afwezig 214 maal.
Over alles wat daarna gebeurd is, zij ik, doch ik leg
de op 9 December 1872 mijne betrekking als Secre-
taris neder, en gaf het Archief over, en op 27 Novem-
ber 1873 verzocht ik den Voorzitter, „mij in niets meer
„te mengen wat de Commissie betreft“, en dat is
zoo gebleven tot 11 Augustus 1880.

Krachtens Hoofdstuk I. Artikel 2, der Instructie van 16 juni 1818, welke aan de Commissie haar werk voorschreef, luidende: „Lij zal, zooveel mogelijk, aan de behoeftigen werk verschaffen, zooals door spinner, wolkammen, naaiers, breien, klompenmaken, en aan der bedrijf, naar het voordeel der Commissie,” kwam de, ze zaak, in hare vergadering van 20 Augustus 1818, natuurlijk ook ter sprake, en droeg zij aan de Leden van Steyn en Bor op, om te Hilversum een onderzoek in te stellen naar de wererijen aldaar, en te overwegen of zoodanige arbeid ook hier zou kunnen worden ingevoerd. Deze beide Heeren deelden, in de vergadering van 27 Augustus, d. a. v., hunne ervaring mede, waarna besloten werd de zaak der spinnerijen en wererijen, om het voor en tegen, voorloopig te laten rusten.

In haar Rapport over October, November, en December 1818, berichtte de Commissie aan de Prinses, dat zij aan 20 vrouwen, in hare woningen, werk verschaft had, bestaande in het kaarden en spinnen van katoen. Dat werk hield echter een deel der constanten vast, door de noodzakelijkheid om aan de fabrikanten, aan wie het gesponnene moest worden afgeleverd, credit te verleenen. Aan werk verschaffen, in den zin van Art. 2, der Instructie, kon dus nog niet veel gedaan worden, gedeeltelijk door de weinige gelegenheid daartoe in Soest, en gedeeltelijk door de groote kosten daar, aan verbonden, alaanstonds door het aanschaffen van allerlei gereedschap; inzonderheid voor jongens was werk moeilijk te vinden. Lij zou echter hare aandacht aan deze zaak blijven wijden, ten einde te voldoen aan de bedoelingen van H. K. H.

Dat het spinnen en kaarden, waarmede dat werk verschaffen begon, zijne bedenkelijke zijde had, onder, vond zij al spoedig. Immers in haar Rapport over Januari, Februari, en Maart 1819, zeide zij, dat de groote daling der katoenprijsen de kas der Commissie met een groot verlies bedreigde, daar zij, om aan hare verplichtingen te kunnen voldoen, alles ten spoedigste zou

moeten te gelde maken. Daarom wilde men het spin-
nen staken, en het gesponnen katoen, in de volgende
drie maanden, (het laatste kwartaal van het
Commissie-jaar), op de voordeeligste wijze verkoo-
pen. Men had 420 lls. katoen gekocht, wat 294.- ge-
kost had, maar van 1140.- betaald waren. Aan spin-
en kaard loon, voor die 420 lls., had men 174.- uitgegeven.

In het Rapport over April, Mei, en Juni 1820, werd
medegedeeld, dat men 36 vrouwen had laten spinnen,
kaarden, breien, en naaien; in dat over Juli, Augus-
tus, en September, d. a. v., dat men zich zou bezig
houden met het beamen van werkzaamheden voor
den winter; maar in dat over October, November, en
December, van hetzelfde jaar, werd gezegd, dat men
voor spin loonen, of andere werkzaamheden, niets had
uitgegeven, aangezien men dat alles liet rusten,
uit rees voor een na veelig saldo.

In eene vergadering ten huize van den Heer van
Steyn, op 26 Juli 1820, welke de Heer Feitama regens
ziekte niet bijwoonde, maar waar bij de Heer Du Caylar
tegenwoordig was, deelde de laatste mede, dat de
Prinses verlangde dat er zo veel mogelijk werk
verschaft zou worden, zoo als spinnen van katoen of
vlas, naaien en breien, al moest zulks ook met eenig
verlies geschieden. De Vergadering besloot dan ook
zoodanige werkzaamheden, zo veel mogelijk, te bevorderen.

Bij schrijven van uit Soestdijk, d. d. 30 Juli 1820,
verzekerde de Heer Du Caylar, dat de Prinses met blijd-
schap vernam, dat de Commissie haar gevoelen, met
betrekking tot werk verschaffen, deelde; en hij ver-
klaarde verder, dat het verlies van eenige honderden
guldens, die, vooral in de eerste jaren, op spinnen, breien,
naaien, en andere werkzaamheden, mochten verloren
gaan, haar niet moest terug houden, om, voorzoo-
de zorg voor zieken, bijzanden, armen, kaaonrouwen,
en onvroaziene rampen, het gedoogde, hare fondsen te
gebruiken tot bevordering van werkzaamheid.

In het Rapport over Juli, Augustus, en September, van
datzelfde jaar, deelde de Commissie mede, dat zij wel ge-
kocht had, ten einde later, door spinnen, behoeftige vrouwen

daar mede tot voordeel te zijn. En in dat over October, November, en December, d. a. r., berichtte zij, dat het werkkrasch affen gevonden was, zoodat zij thans ongeveer 10 katoenspinsters en kaarssters in haren dienst had, en dat zij 19 daggelders, zoolang het weder dit geduurde, zou laten werken. En verder berichtte zij, dat zij in onderhandeling was met het Gemeentebestuur, over het in erfpacht nemen van heidegrond, ten einde, des winters, behoeftige daglooners daarop te laten werken, en zoo later de kas der Commissie te stijven.

Stet. Rapport over April, Mei, en Juni 1021 vermeldde dat de Commissie aan 19 mannen werk verschaft had, en 30 vrouwen had laten spinnen. 136 lb. Bengaalsch katoen was aangekocht, voor f332, 05.-; het spinnen had f453, 21.- gekost, en 206 lb. katoen was verwerkt.

Op 26 Augustus 1021 liet de Prinses, door den Heer Du Cailar, vragen, of het plan, om heidegrond van de Gemeente in erfpacht te nemen, was doorgegaan; waarop de Commissie, op 21 September, d. a. r., ten antwoorde gaf, dat zij een stuk heidegrond in erfpacht genomen had, tegen f25.- 's jaars, en voor nemens was dien grond met spannen te bezaaien, en tot bosch aan te leggen. Wanneer de Prinses dit plan goedkeurde, dan zouden behoeftige daglooners, reeds in den aanstaanden winter, met dat werk beginnen.

Van dat plan is echter niets gekomen, maar, blykens het Rapport over Juli, Augustus, en September, d. a. r., vermeldde de Commissie, dat een gemaakte begroting haar had doen zien, dat zij moest bezuinigen. In den loop van den aanstaanden winter zou zij slechts f200.- à f250.- kunnen laten verwerken, en dat zou niet genoeg zijn, om het heideveld, of het terrein dat L. K. A. heeft geprojecteerd, (ik vermoed dat met dit laatste bedoeld werd, een terrein in het Domein), tot bosch aan te leggen. Zij wilde gaarne de behoeftigen op het Domein Soetdijk laten werken, wanneer L. K. A. ook meerdere penningen daartoe wilde gebruiken; de Plantage-meester Meijel de Looze wordt dan als Opzichter verzocht.

En alzoo is geschied. Op 11 December 1021 berichtte de Heer van Hooff, dat de Prins van Lijnen Rentmeester, en aander Plantage-meester last gegeven had, om, op aanrader der Commissie, in het Domein gronden aan te rijken, welke be-

hoefstige daglooners uit Soest zouden bewerken. Mocht de beschikbare som van $\text{f}200.-$ à $\text{f}250.-$, door streng jaargetijde daaraanvoor niet voldoende zijn, dan wenschte L. R. H. dit te weten, ten einde, bij volstrekte noodzakelijkheid, door eene nieuwe bijdrage werkeloosheid te voorkomen.

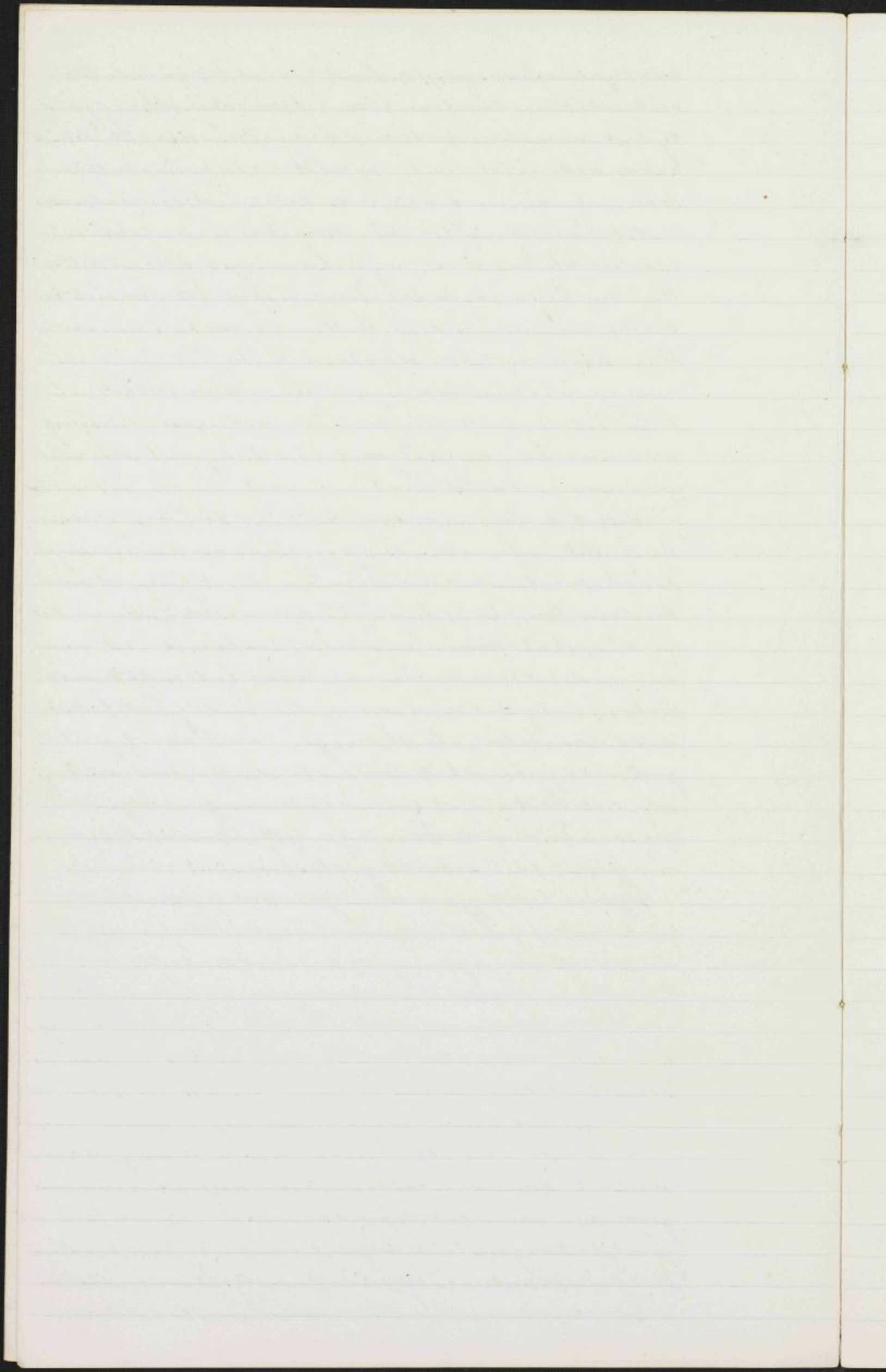
Het Rapport over October, November, en December 1821, werd eerst 1 Maart 1822 ingezonden, omdat men den afloop van het werk op het Domein wilde kennen. Dat was eerst onlangs geëindigd, en had de geraamde som van $\text{f}200.-$ slechts met $\text{f}70.-$ overschreden. Aan het nog voorhanden zijnde katoen hadden 10 vrouwen gewerkt.

In het Rapport over Januari, Februari, en Maart 1822 werd bericht, dat men, om het jaargetijde, het spinnen gestaakt had.

Nadat de Commissie, wellicht in haar Rapport over April, Mei, en Juni, van dat jaar, geklaagd had over de ondankebaarheid van sommige bereldadvigden, schreef de Heer van Hooff, op 11 Augustus 1822, dat H. R. H. geene dankbaarheid verderde, en ook niet verlangde dat men aan ondankbaren allen onderstand zou onthouden; wel verlangde hij dat de mannen, die weinig lust betoonen om in den winter, als elders geen werk was, tegen het gewone daggeld in het Domein te werken, in den daaropvolgenden winter niet zouden worden aangemoedigd om tot dezen arbeid op te komen, ja, zelfs aanrankelijk daarvan zouden worden buitengesloten.

Blijkens het Rapport over 1 Juli tot 31 December 1822, was de arbeid op het Domein, alsmede het spinnen, in November weder aangerangen; dat laatste duurde nog voort. De daglooners hadden, een het vriezende veld begon, een aanzienlijk terrein omgespit. — En volgens dat over Januari, Februari, en Maart 1823, had dat werk voortgeduurd van November totdat het vriezen begon. Klachten had men niet, maar over het geheel vond men toch weinig ijver.

Op 16 September 1823 vroeg de Heer van Hooff aan den Heer van Heijns, of de uitgaven voor Kettingen, waarvan gesproken was in het Rapport over April, Mei, en Juni, 1823, jaarlijks terugkeerende uitgaven waren? De Heer van Heijns beantwoordde die vraag, reeds den volgenden dag, ontkennend, en zeide verder, dat de zure rol door de behoeftigen

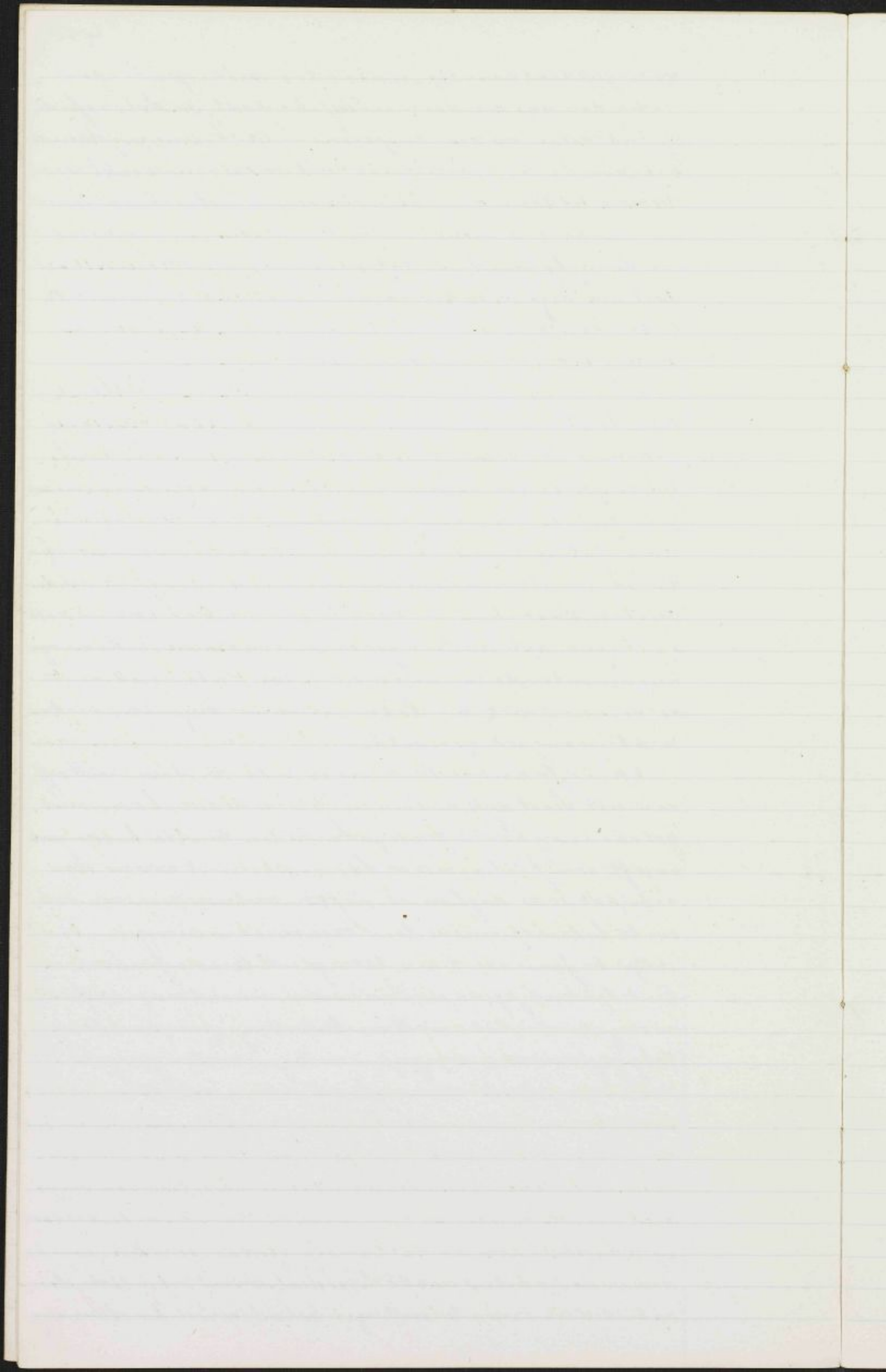

werd gekaard en gesponnen; het weren geschiedde echter tot nog toe door eenen fabrikant in Amersfoort; bij dat weren werden de zoogenoemde kettingen gebruikt, waarvan de kosten dit jaar, met de reef- en werklouwen, tot een bedrag van $\text{f} 515, 10^s$. - waren gestegen. En reeds deelde hij nog mede, als antwoord op een andere vraag van dienzelfden Heer, dat de Commissie, alleen met het doel om dezen winter daghuurs op het Domein te laten werken, om een buitengewone toelage van $\text{f} 200$. - tot $\text{f} 300$. - zou verzoeken.

In haar Rapport over Juli, Augustus, en September 1823 deelde de Commissie mede, dat zij in overweging genomen had, om een groot deel der gefabriceerde goederen te verkoopen, ten einde de daglooners voor dat geld te laten werken, en de vrouwen te laten spinnen, doch dat zij daarvan afgezien had, om de lage prijzen, die er voor te maken waren. En in het Rapport over October, November, en December, d. a. r., berichtte zij, dat zij, wegens het nadeeliger saldo der vorige rekening, dezen winter de mannen niet kon laten spinnen, en de vrouwen niet kon laten spinnen; de zachte winter was daarom ook zeer welkom.

Op 25 Januari 1824 verzekerde de Heer van Hooff, van uit Soestdijk, de Commissie, van de volkomen goedkeuring harer werkzaamheden. Van de buitengewone gift van $\text{f} 225$. -, moest $\text{f} 175$. - gebruikt worden voor arbeid door de daglooners, en $\text{f} 50$. - voor aankoop van wol, om te laten spinnen door vrouwen en meisjes.

Op 30 Januari, d. a. r., betuigde de Commissie hare erkentelijkheid jegens de Prinses voor de ontrangen $\text{f} 225$. -, en verzekerde dat aan hare bedoeling, zonder uitstel gevolg gegeven was, aangezien er dezen winter zeer geklaagd werd over gebrek aan werk; en dat nu ook de anderen niet zouden behoeven te lijden, onder haar streven om het nadeelig saldo in te halen. En in haar Rapport over Januari, Februari, en Maart, van datzelfde jaar, verzekerde zij, dat het werk in het Domein zeer voldeed, en dat zij wenschen zou, in het vervolg, zoodanige werkzaamheden in den winter uit te breiden, omdat verdiende door arbeid toch verro te verkrijgen was boven ondersteuning,

naar bij de behoeftige werkeloos bleef.

In juni 1821 legde de Commissie, bij H. R. H., een naamlijst over van 33 personen die gewerkt hadden in het Domein, en deelde daar bij het volgende mede:

1821. Spitloon à 3 en $3\frac{1}{2}$ stuiver

per roede: 1200 roeden f200 - " - "

Loden stekers en planten $\frac{72 - 10 - 2}{200 - 10 - 2}$ f200 - 10 - 2

1822. Spitloon, 1045 roeden

f167 - 16 - "

Planten, etc.

$\frac{32 - 4 - "}{200 - " - "}$ 200 - " - "

1823. Spitloon, 800 roeden

f130 - " - "

Planten

$\frac{45 - " - "}{175 - " - "}$ 175 - " - "

Samen f655 - 10 - 2

Op 20 September 1821 schreef de Heer van Stoeff, uit 's Gravenhage, dat de Prinses, bij hare langdurige afwezigheid, en eenen mogelijk strengen winter, bepalingen wenschte te maken in het belang der behoeftigen. Daar armoede het best bestreden werd, door te zorgen dat de daglooners in den winter aan het werk kon blijven, en de Begroeting der Commissie daarvoor niet meer dan f300.- aanrees, wat wel eens niet voldoende kon zijn, stond H. R. H. toe daarvoor nog f200.- te gebruiken, nl. f150.- voor veld arbeid, en f50.- voor spinners. Die gelden zouden in het voorjaar, na inzendeling van eenen nominativen Staat, worden uitbetaald, wanneer behoefte inden winter het gebruik er van noodzakelijk had gemaakt, ten einde de kas door het langdurige voorschot niet te bezwaren. Deze bijdrage mocht echter niet vermerkt worden dan bij volstrekte noodzakelijkheid. De Rentmeester van L. R. H. zou, op verzoek, de plaats aanwijzen waar gewerkt moest worden, en de Plantage-meester de Loete zou het dagelijksch opzicht hebben.

In het Rapport over juli, Augustus, en September 1821 berichtte de Commissie, dat vol aangekocht was, om in den a. s. winter te laten spinnen, ten einde daarvan dekens te laten maken, en dat voorloopig schikkingen met den Heer van Stoeff gemaakt waren, om de daglooners in het Domein te kunnen laten werken.

In eenen brief van 22 December, van datzelfde jaar, zeide de Heer van Stoeff, met het oog op het borenbedoel

fonds voor behoeftige arbeiders, dat hij het niet veegzaam achtte een nader voorrecht daaromtrent aan H. K. H. aan te bieden. Waren de gelden der Commissie verwerkt, en ook die welke hij misfire van 30 September, l. l., waren toegestaan, dan moest men uitscheiden, of de Commissie moest nog op andere posten der Begrooting kunnen bezuinigen.

In haar Rapport over October, November, en December, d. a. v., deelde de Commissie mede, dat arme dagloners, en ook enkele vrouwen die er om verzocht hadden, aan het werk gezet waren, en dat dit haar voortgegaan tot de daarvoor bestemde gelden waren uitgeput, wat bijna te vroeg geschieden moest. Waarop de Heer van Stoeffhaar, op 31 Januari 1825, uit Brussel, machtigde, om den buitengewonen onderstand te doen verwerken, ten gevolge waarvan de Commissie, in haar Rapport over Januari, Februari, en Maart 1825, verklaren kon, dat zij zoovele mannen op het Domein had laten werken, en zoovele weduwen en bejaarde vrouwen had laten spinnen, als de kas gedoogde.

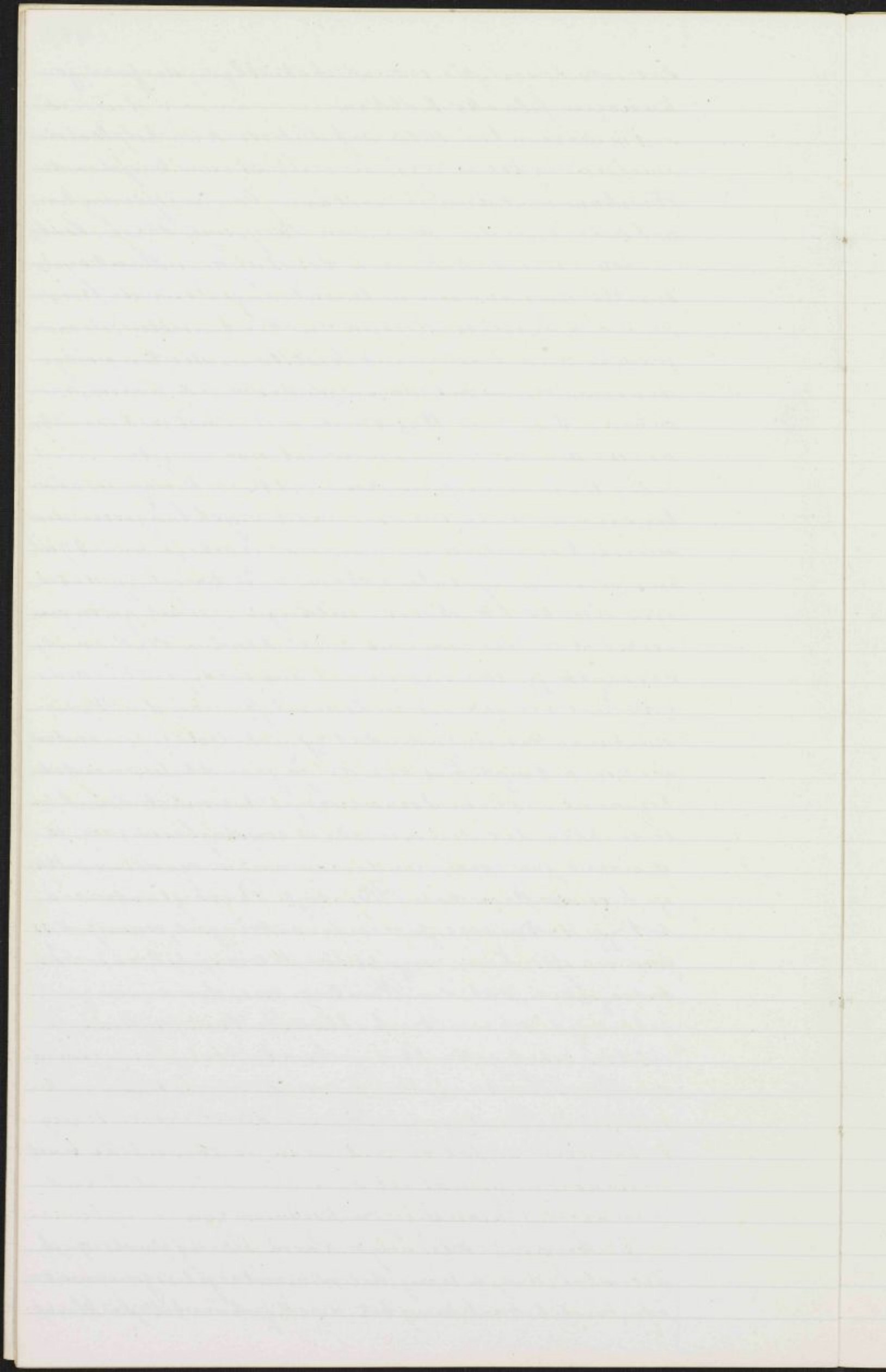
In het Rapport over Juli, Augustus, en September 1825, berichtte de Commissie, dat zij weldra het spinwerk voor behoeftige vrouwen zou gaan regelen, waarvan dan de dekens moesten gemaakt worden, welke zij zou uitdeelen. Zij reesde echter dat de f 300.-, welke zij bestemd had om in den aandaaften winter te laten verwerken, niet ver strekken zouden. Maar op 17 October, d. a. v., schreef de Heer van Stoeff, dat H. K. H., van hare buitenlandse reis teruggekeerd, bepaald had, dat, over eenkomstig het voorstel der Commissie van h. Mei, l. l., nu met het najaar f 300.- ter hare beschikking zou worden gesteld, met de bedoeling dat die som, vereenigd met wat de Commissie uit hare eigene fondsen daarvoor bestemd had, zoude verwerkt worden in het Domein, of tot verbetering van wegen door het Domein, echter ook niet verder dan dertijds-omstandigheden zouden gebieden; wat er dan overschoot moest geroep worden bij het fonds van reserve. Deze buitengewone gift was alleen gevolg van den noodlot, tegen natuurloed, en gaf geen grond om te veronderstellen

dat iets dergelijks ook in het volgende jaar zou kunnen plaats hebben.

In November 1825 gaf dat werk in het Domein aanleiding tot eenige moeilijkheden tusfchen den Plantage meester de Loete, de Commissie en hare arbeiders, en den Heer van Bleyswijk Paré, Rentmeester van het Domein Soestdijk. De Plantage meester weigerde orders te ontrangen van de Commissie, maar wenschte die van den Rentmeester; daarom zond hij de arbeiders uit Soest terug, die ten gevolge daarvan ongereedtheden zonder werk waren, waarvan de Heer van Steyn niets wist. Eerst op 5 December werden die dagloners aan het werk gezet.

Bij de Commissie bestond echter ook nog een ander bezwaar. De daghuurders hadden geklaagd over den moeilijken arbeid die hun was opgelegd, waarbij al hun gereedschap onbruikbaar werd, terwijl zij daarvoor slechts $6\frac{1}{2}$ stuivers ontringen, zoodat zij in gemeenlijk het realies van eene spade konden verdienen, aangezien zij geene roede per dag vorderen konden. Ook hierover schreef de Commissie aan den Heer Rentmeester, en zeide dat zij zich door eigen onderzoek overtuigd had van de gegrondheid van dit bezwaar, en hem terens verzoekt om het daarheen te richten, dat die menschen een dagloon van 10 stuivers per roede zouden kunnen verdienen. Hierop had de Heer van Bleyswijk Paré geantwoord, dat zij 8 stuivers per roede ontringen, waarop de Commissie hem verzoekt had dit verschil nader te onderzoeken, wat den Plantage meester weder zeer beleedigd scheen te hebben. De Commissie had echter niet gedacht aan krade trouw, en verzocht den Heer Rentmeester, bij missive van 12 December 1825, den Plantage meester van die dwaling terug te brengen, opdat hij het werk der Commissie mocht bevorderen; zij was tot eene samenkomst bereid, wanneer dit nuttig zou kunnen zijn.

De Heer van Bleyswijk Paré schreef reeds op 16 December, d. a. v. terug, dat er maatregelen genomen waren, met betrekking tot de schijnbaar billijke klacht

der arbeiders, die op dat oogenblik juist een moeilijke plaats te bemerken hadden; 8 Stuurers arbeidsloon werd toegezegd, ook voor die plaatsen, waarvoor anders slechts 5 à 6 stuurers per roede zou worden betaald; men wilde gaarne den dagloos niet toevoegen, dat waarop hij in billijkheid aanspraak had.

Uit het Rapport over October, November, en December 1925 bleek, dat men de som van f 300.-, die voor werk op het Domein bestemd was, als ontoereikend beschouwde, zoodat ze met f 100.- moest verhoogd worden. Maar nu werd ook in dat over Januari, Februari, en Maart 1926 gezegd, dat geen behoeftige arbeiden zonder werk geweest was, en geene behoeftige vrouw zonder spinwerk. Met de f 300.- uit eigen kas, kwam men tot in Februari, toen ander werk begon, en daarom werd een gedeelte van de buiten, gewonnen toelage, bespaard voor den volgenden winter, als H. K. H. dit goedkeurde. En in het Rapport over April, Mei, en Juni 1926 werd gezegd, dat 25 dagloosners in het Domein gewerkt hadden.

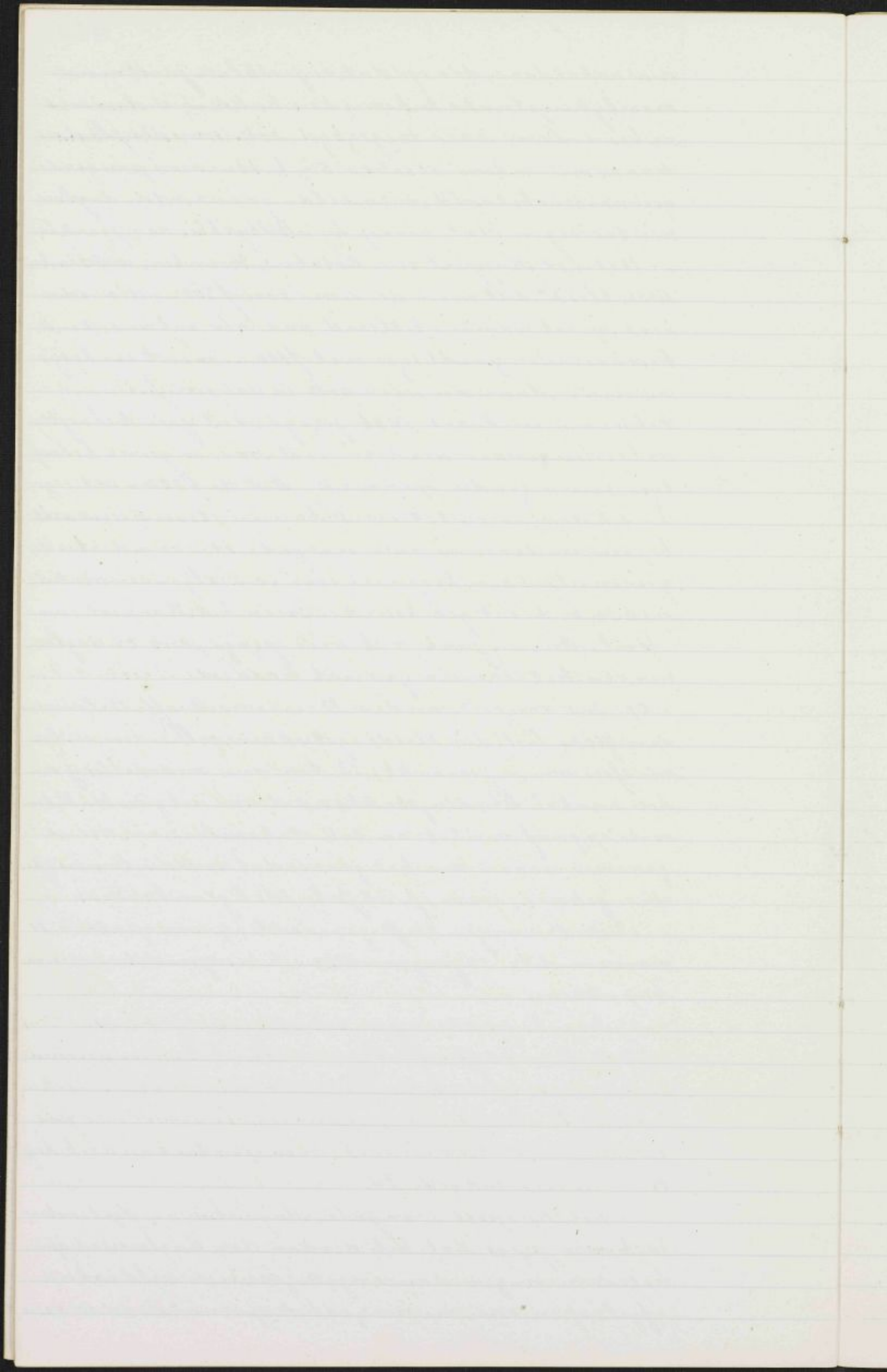
Op het verzoek van den Heer van Stoeff, 1°. Om een specifieke lijst der kleedingstukken, welke door de Commissie waren gemaakt; 2°. Om een mededeeling van het aantal kleedingstukken dat was uitgedeeld. 3°. Om een opgave van het aantal stukken linnen, die en geweven waren van het garen dat door de Commissie was gekocht, werd op 24 Juli 1926 geantwoord:

1°. De Commissie heeft gemaakt, 9 manspakken, 11 vrouwen-dito, 25 jongens-dito, 16 meisjes-dito; samen 61 pakken.

2°. Deze 61 pakken zijn ook allen uitgedeeld.

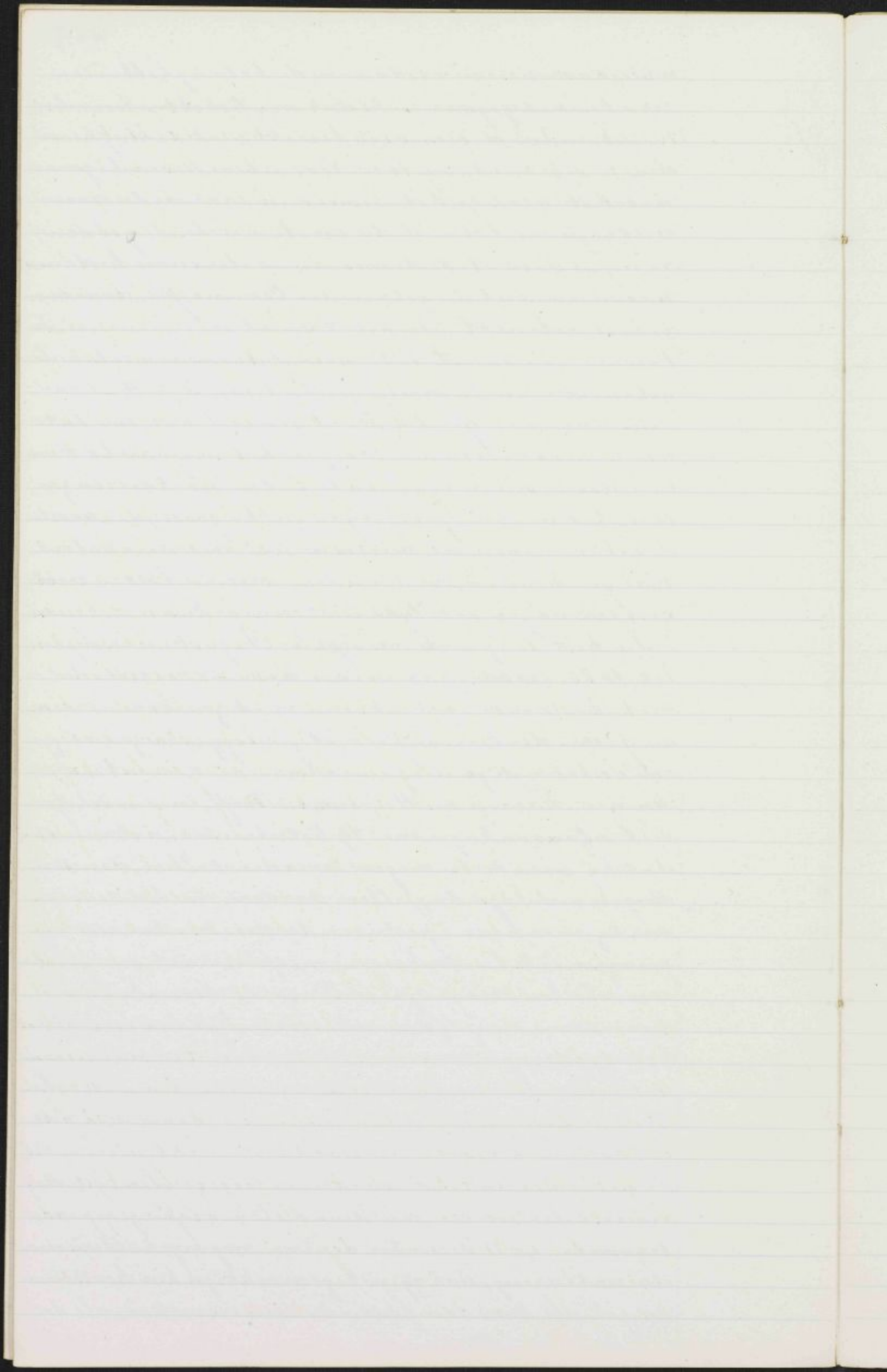
3°. De Commissie laat geen vlas tot garen spinnen, dat werk is bij de behoeftigen in deze streken niet bekend. Er wordt wol gesponnen, om er dekens van te maken, die des winters, en in ziekte, aan de behoeftigen worden uitgedeeld.

In het Rapport over Juli, Augustus, en September 1926 werd gezegd, dat het werken der daglooners op het Domein zou aanvangen, zoodra de veldarbeid afgelopen was, en even zoo het spinnen door de vrou-

men, waaraan nu reeds aan de belanghebbenden was kennis gegeven. In dat over October, November, en December, d. a. r., werd bericht, dat de daghuurs, ders, in den aanvang van November, waren begonnen met het werk op het Domein, en daarmee waren voortgegaan tot dat de vorst inviel. De gelden, vroeger door H. K. H. voor den watersnood bestemd, waren nu, met de gelden der Commissie, daartoe geheel gebruikt. In het Rapport over Januari, Februari, en Maart 1827, werd daarom dan ook hier gebracht aan de groote goetheit van H. K. H., waar, door de Commissie in staat geweest was, om het werk op het Domein vroeg in het najaar te kunnen doen aanvangen, en te laten voortduren zoo lang het winter-jaargetijde zulks gedoogde, waartoe de gelden gebruikt waren in 1825 voor den watersnood geschonken, vermeerderd met de f300.-, welke de Commissie jaarlijks liet verwerken.

In het Rapport over Juli, Augustus, en September 1827, sprak zij op nieuw hare vrees uit, dat er met den winter gebrek aan werk zou komen, en dat de f300.- der Commissie niet genoegzaam zouden zijn, om de behoeftige daghuurs aan den arbeid te houden. Waarop de Heer van Slooff, in een schrijven uit 's Graenhage van 29 October 1827, antwoordde, dat hij meende te mogen veronderstellen, door H. K. H. gemachtigd te zullen worden, om het Fonds voor werkzaamheden gedurende den winter niet on aanzienlijk te verhoogen, misschien wel met gelijke som als ten vorigen jare. En op 22 November, d. a. r., kwam van denzelfden ook werkelijk het bericht, dat hem opgedragen was mede te deelen, dat, wanneer de behoefte dit noodzakelijk maakte, boven de gelden door de Commissie daarvoor reeds bestemd, nog f300.- à f400.- in het Domein mochten verwerkt worden, welke gelden dan later zouden worden toegezonden. Dit schrijven werd, ten gevolge van door de Commissie geopperde bezwaren, op 21 December daarna, nog opgehouden door de verklaring, dat zij zich gemachtigd kon houden om de geheele som van f400.- te doen verwerken, als de

behoefte dat vorderde.

In haar Rapport over October, November, en December 1827, bedankt de Commissie voor die milde buitengemengde gift; en bericht in dat over Januari, Februari en Maart 1828, dat de dagloners, in den afgelopen winter, in het Domein heidegronden hadden omgespit, en moeste duinrelden hadden geeffend, en alzoo lijn en afgebroken hadden kunnen doorwerken; en evenzoo de weduwen met spinnen. Zelfs in het Rapport over April, Mei, en Juni, van dat laatste jaar, dankte zij nog voor al die weldaden.

Het Rapport over October, November, en December 1828 bevatte evenwel op nieuw de mededeeling, dat de beschikbare gelden uit het fonds der Commissie, reeds voor het invallen van den gestrengen winter verwerkt waren, en dus de middelen om verder werk te verschaffen ontbraken, doch dat het spinwerk der weduwen voortging. Terwijl in het Rapport over Januari, Februari, en Maart 1829, H. R. A. verzocht werd op te merken, dat de Commissie de som van f300.-, vroeger voor werk bestemd, nog met f200.- had verhoogd, erkennende dat dit de beste vorm van onderstand was.

In overeenstemming daarmede werd, in het Rapport over Juli, Augustus, en September 1829, verzekerd, dat de Commissie zich ging bezig houden met de regeling van het werk voor de daghuurders, en het spinnen voor de vrouwen; doch in dat over October, November, en December, d. a. v., werd bericht, dat de strenge winter het onmogelijk gemaakt had de behoeftigen door arbeid te helpen, en dat men een gedeelte der gelden, die daarvoor bestemd waren, nu gebruiken wilde om die arbeidsgesinnen te ondersteunen. Het spinwerk door de weduwen was echter voortgezet, en daar door werd de Commissie in staat gesteld om schadeloos uit te deelen.

Uit alles wat tot hiertoe gezegd is blijkt, dat de onderstand door werkverschaffen zich langzamerhand geheel bepaalde, voor de bejaarde vrouwen tot spinnen, in hare eigene woningen, en voor de mannen tot arbeiders in het Domein Soestdijk.

Dat spinnewas het spinnen van wol; vlas spinnewas, zooals de Commissie reeds op 24 Juli 1826 zeide, „in deze streken aan de behoeftigen „niet bekend. Hier werd wol gesponnen om er dekens „van te maken, die des winters, en in ziekte, werden „uitgedeeld.“ Maar ook dat wolspinnen raakte langzamerhand in onbruik. De Onderwijzers, die in 1820 benoemd werd voor de Handwerkschool in Middelbryk, kende het spinnen niet, wat echter toen reeds geen bezwaar uitmaakte. Misschien werden de dekens die men uitdeelde, toen reeds, of ten minste al spoedig daarna, gekocht, en werd het werk der spinsters daardoor overbodig; of omgekeerd, omdat er geene spinsters meer waren, ging men tot het koopen der dekens over. In 1847 was er op geen der scholen meer sprake van spinnen, ofschoon er nog wel een spinnewiel stond. Toch waren er in 1869 weder spinsters op de Handwerkschool aan het Lange-Eind, maar of die leerlingen wol of vlas sponnen weet ik niet.

En wat aangaat het werken op het Domeinbestdijk, de gelden voor dien arbeid werden aanvankelijk jaarlijks verstrekt, gedeeltelijk door de Commissie, gedeeltelijk, bij wijze van buitengevone gift, door ^{de K. H.} den Prins van Oranje, of Menno van de Prinses. Het bedrag van die gift liep, in den beginne, uiteen, van f 200.- tot f 400.- Langzamerhand echter kreeg dit eenen meer vasten vorm, zoodat, b. v. reeds in 1847, uit de Commissie-kas geen geld meer aan werk-geren besteed werd, maar er jaarlijks, boven de f 2500.- van H. M. de Koningin, een bijdrage van f 250.- inkwam, eerst van den toenmaligen Prins van Oranje, sedert 1840 Koning Willem II, om te besteden aan arbeid in het Domeinbestdijk. De Penningmeester der Commissie zond die f 250.- aan den Rentmeester van het Domein, en deze lerende, wanneer dat geld verbruikt was, bij de Commissie een Staatje in, aanschijnde welke arbeiders uit best, onder zijn opzicht gewerkt hadden, en wat ieder van hen verdiend had. Na het overlijden van Koning Willem

II, op 17 Maart 1849, bleef de Koningin-Moeder die jaarlijksche buitengewone gift van $\text{ƒ} 250.-$, om te verruiken in het Domein, boven de vaste toelage, tot aan Haren dood op 1 Maart 1865, uitbetalen. Haar Loon, Prins Hendrik der Nederlanden, die op dienzelfden dag in Hare rechten trad, deed als Zijne Moeder gedaan had, tot aan Zijn overlijden op 13 Januari 1879. Toen verriek Soestdijk aan L. M. Willem III., en aanvankelijk bleven de zaken loopen als vroeger, tot op 1 December 1882. Toen werd de Heer Th. W. J. M. Hustinx Kentmeester, en degezond die $\text{ƒ} 250.-$, om door Soester-arbeiders te laten verruiken in het Domein, welke de Penningmeester der Commissie hem voor dat doel toezond, terug, en hij bleef bij die weigering, ook nadat hem de oorsprong en de bestemming van die gelden, na der waren uitgelegd. Of dat alles met, of zonder medespreken van den Koning geschied is, is mij niet bekend. Desniettemin werden die $\text{ƒ} 250.-$ door den Thesaurier des Konings jaarlijks aan de Commissie uitbetaald; en zoo ging het voort, ook na den dood van Koning Willem III., in 1890, van wege H. M. de Koningin-Moeder Emma; de Commissie rekende, gedurende al die jaren, dat bedrag bij hare vaste inkomsten.

Nog eene bijzonderheid, met betrekking tot dit onderwerp, verdient vermelding, doch wij moeten daartoe eenige jaren terug gaan. In het jaar 1869 was er tuschen de vier Leden der Commissie, (er was eene vacature), sprake van de Stichting een Werk-inrichting, welke de Bedeeeling, den Buitengewonen Onderstand, en het Werk-verschaffen, zonder verrangen. Zij traden daarover in corresponderentie met den Heer P. C. Musfert, Directeur der Werk-inrichting te Noordwijk. Een haren Leden bezocht zelfs die Inrichting in Maart 1870, en de plannen rijpten in die mate, dat zij, op 18 Maart 1870, schriftelijk aan H. H. K. K. H. H. Prins en Prinses Hendrik werden voorgelegd, en voorgesteld werd om de Commissie van Weldadigheid grootendeels in zulk

eene Werk-inrichting te veranderen. Pieter Hendrik verzekerde genoemde Heeren later mondeling van de goedkeuring hunner plannen; en toch is er, ik zeg nu „gelukkig!“, van dit alles niets gekomen. Om van andere bezwaren maar niet te spreken, het aantal Commissie-leden was te klein, om het duurzaam bestaan van zulk eene Inrichting te verzekeren. Twee van de ontwerpers overleden al spoedig daarna, de Heer de la Court op 22 September 1872, en de Heer 's Jacob op 31 Augustus 1875; de Heer Joggens beek vertrok in 1880; toen stond ik ongeveer een jaar lang alleen voor alles; personen buiten de Commissie konden niet in het Bestuur der Werk-inrichting opgenomen worden; wie zou, in zulke omstandigheden, al het werk hebben kunnen doen? Daarenboven zou het altijd eene moeilijke zaak blijven, eenen geschikten Directeur te vinden, en te behouden. En eindelijk, de financiële zijde dezer plannen was ook niet volkomen geruststellend; de fondsen, welke de Commissie daarvoor bestemmen kon, waren niet zoo ruim, dat men voor alle mogelijke uitkomsten gedekt was.

Hier is voor het oogenblik het eind van de geschiedenis der Commissie van Weldadigheid te Soest. Het verhaal is langer geworden dan bedoeld was, maar, zou men eenig begrip krijgen van hare werking en werking, dan was bekorten niet wel mogelijk. Daarenboven neemt die „Commissie“, zooals het volk zegt, een zeer belangrijk aandeel in, in het Gemeente-leven daar ter plaatse. Overigens vergeet men niet, wanneer hier of daar iets niet heel duidelijk mocht zijn, of ik mij vergist mocht hebben, dat mijn taak niet gemakkelijk was, daar ik heb moeten putten uit de bronnen die ik bezat, en dat ik nu reeds sedert 15 jaren geen lid meer ben.

Alléén nog dit: gesticht op 16 Juni 1810, zal de Commissie op 16 Juni 1910 haar eeuwfeest kunnen vieren. Gedurende al die jaren ontleende zij haar leven en hare kracht, alléén aan de welda-

digheid van verschillende Leden van ons Vondst.
huis: geen inwoner van Soest vergeet dat ooit!

Vereenigingen.

Brandverzekering.

verstigd te Soest.

Vereenigingen,
van allerlei aard.

1003 Legerplaats te Soesterberg.

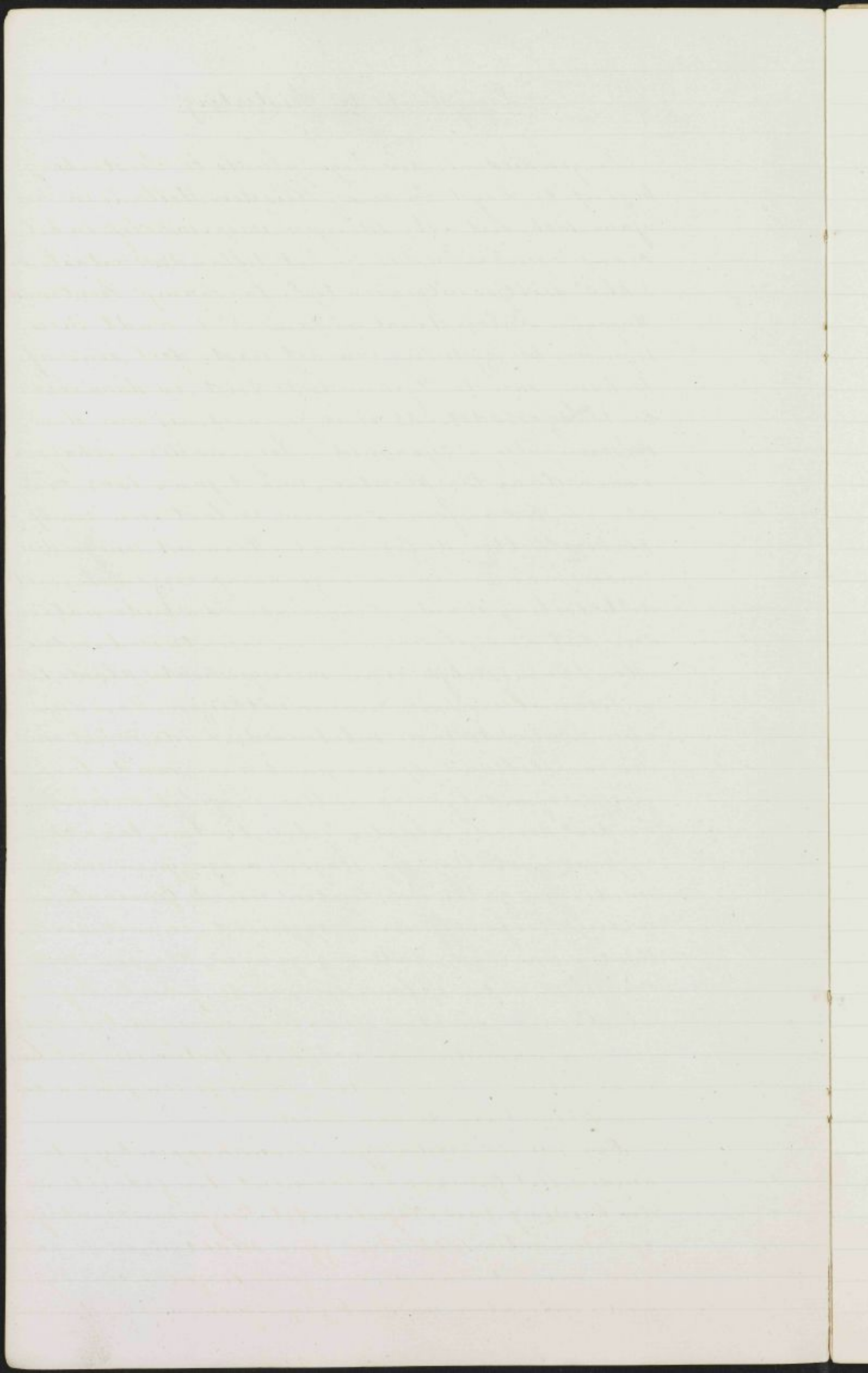
1041 Leesgezelschap : Concordia.

1051 Spaarbank.

1054 Stads - Bestedingen.

1005 Soester - Vereeniging tot onderlinge Brandverzekering.

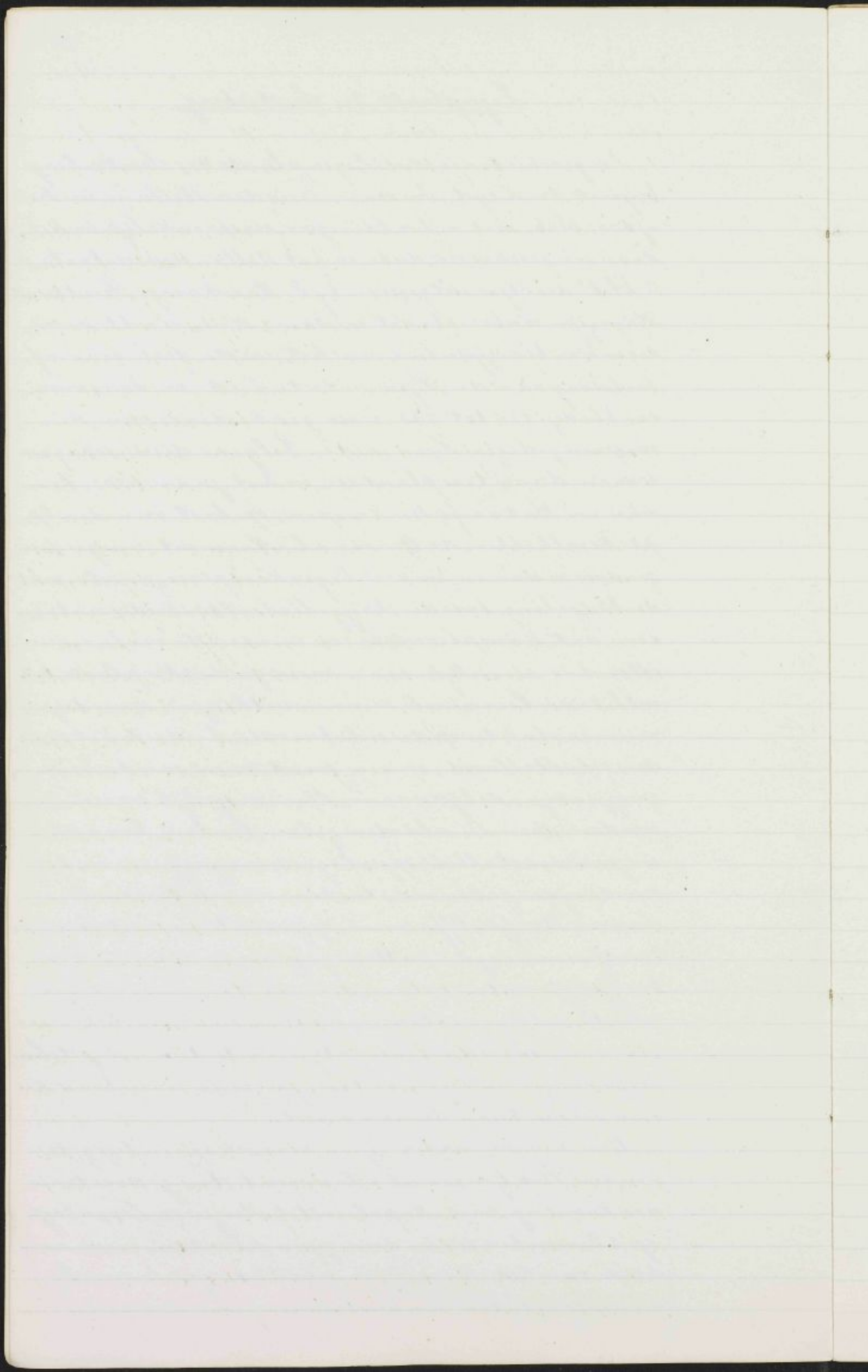
1904 Onderlinge Soester - Verzekering, gerestigd te Soest.

Legerplaats te Soesterberg.

De geschiedenis der Legerplaats te Soesterberg begint te Leyst. In eene, "Reis door Holland in het jaar 1806, met afbeeldingen", oorspronkelijk in het Fransch geschreeven, doch, in het Hollandsch vertaalt, in 3 kl. 8^e deeltjes uitgegeven bij C. Maaskamp, Prentkunst Magazijn, Kalverstraat en Dam, N° 1, vindt men, tegenover bladzijde 244 van het eerste deel, eene afbeelding van de "Pyramide te Leyst", en daarvoor, van bladz. 230 tot 243, eene geschiedenis van den oorsprong dezer Pyramide. Volgens dien schrijver waren daar ter plaatse, in het jaar 1803, Fransche en Bataafsche Troepen, op last van den Openberelhebber, de Generaal Marmont, eenige duizenden mannen in een Legerkamp verzameld, met de bedoeling om de krijgslieden der beide natiën, door dat kampleren, meer en meer te verbroederen. Men had moeielijk eene meer geschikte plaats, tot militaire leerschool, kunnen uitkiezen, dan deze ruime vlakte op de onbebouwde heide in het midden van Holland, op een punt waar, van de land- en zeezijde vijandelijke aanvallen mogelijk waren. Daar werden, door de soldaten zelve, tenten, barakken, en paardenstallen, opgeslagen; magazijnen en hoofsmederijen gebouwd; tenten voor de Generaals, en verdere Hoofd-Officiëren, opgericht, en met sierlijke tuintjes omringd; putten gegraven, die een voortreffelijk water opleverden; en de geheele legerplaats met grachten en wallen omringd. Ook verzezen in de onmiddellijke nabijheid, tenten voor zoetelaars, koffiehuisen, en logementen; ja zelfs een gebouw dat voor Schouburg dienen moest.

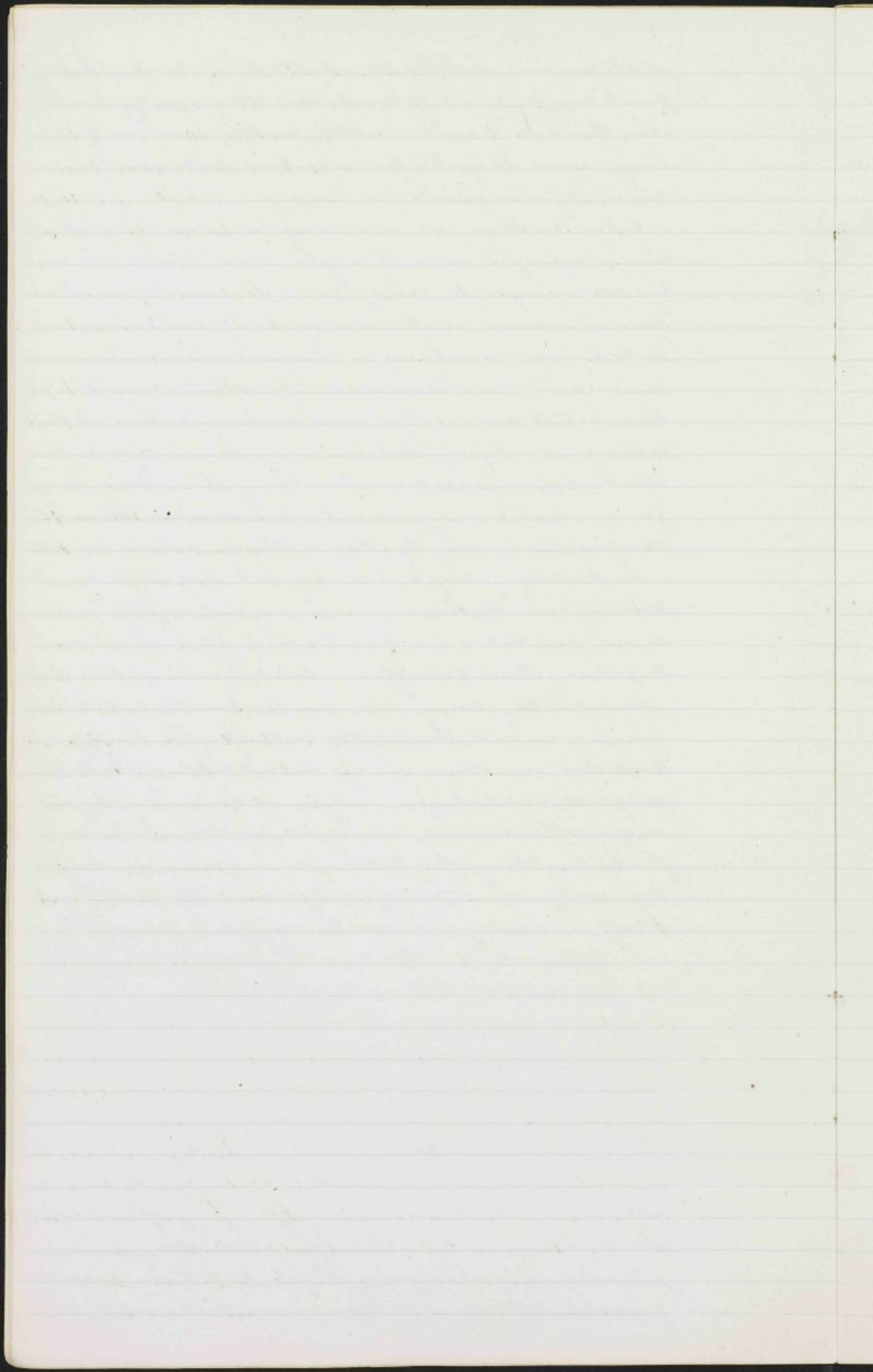
Om nu ook verder zijne manschappen bezig te houden, liet Generaal Marmont, ter gedachtenis der kroning van Napoleon tot Keizer van Frankrijk, op 2 December 1804, door zijne soldaten, in de nabijheid van het Kamp, van zand en zoden, eene Pyramide oprichten, van den beganen grond met 45 trappen

opklimmen tot ^{een} vierkant vlak, door eene balus,
trave omgeven, uit het midden waarvan zich weder
eene houten naald verheef, welke men van binnen
langs eene trap beklimmen kon; het geheel was
het Rijnlandseke roeten hoog.

Gelijk reeds gezegd is, nering-doenders van allerlei
aard, kozen zich eene tijdelijke woonplaats in de na-
bijheid van zoovele duizenden mannelijke gebrui-
kers; en naar mate het verblijf der troepen in
dat Kamp van langer duur werd, werden ook
de woningen dier kooplieden hechten en netter ge-
bouwd. Dit werd zelfs door de bevelhebbers aange-
moedigd, en alzoo ontstond er, in de nabijheid van
het Kamp, en geheel op Leyster grondgebied, lang-
zamerhand een gehucht, dat door de Franschen,
na de overwinning bij Austerlitz op 2 December 1805,
„Austerlitz” genoemd werd, en dat Lodewijk Napoleon,
Koning van Holland, een weinig later zelfs voorne-
mens was tot eene stad te verheffen. Door den
loop der gebeurtenissen is echter van dat laatste
plan niets gekomen, maar de buurtschap behield
den naam van Austerlitz, en heeft zich langzamer-
hand tot een klein dorpje ontwikkeld. Zij telt thans
een groot aantal, zeer netjes in tuinen gelegen
en goed onderhouden, woningen, met eene aanwas-
sende bevolking, die het, reeds in de eerste helft
der vorige eeuw, noodzakelijk maakte daar eene
School, en woning voor den onderwijzer, te bouwen, en
iets later ook eene Kerk, en Predikantswoning voor
de Ster vormden daar ter plaatse.

In den mond der meer bejaarde bewoners van die
streek, heet Austerlitz nog altijd „De oude Kamp”,
maar Legerplaats voor Militairen is het reeds, sedert
ongeveer honderd jaren, niet meer geweest. Het ei-
genlijke Kamp is bijna geheel op Soester grondgebied
overgebracht, maar ook dit heet nog altijd in den
volksmond „De Kamp van Leyst”, ja, zelfs in offici-
eële stukken, en landkaarten, wordt doorgaans van
„De Legerplaats bij Leyst”, of „Het Kamp van Leyst”,
gesproken. Ik vermoed dat de aanleiding tot die ver-

schuiving van Leyst - Soest naar Soest - Leyst, gezocht moet worden in de bestrating van den weg van Leyst - De Bilt naar Amersfoort, welke, zooals bij het onderwerp „Bregers“ gezegd is, tot stand kwam in de dagen van Koning Lodewijk, dus tusschen 1006 en 1010, terwijl de straatweg van Leyst naar Moudenberg eerst in 1030 is gelegd.

Dat „Kamp te Soesterberg“, ligt meer naar de zijde van Amersfoort dan naar die van Leyst. Het loopt eenigermate evenwijdig met den straatweg van Amersfoort naar Leyst - De Bilt (Utrecht), en strekt zich uit langs een zeer oud wagenspoor door de heide, dat wel de Heffensweg kan geweest zijn, die mij eenmaal als zoodanig is aangezien. Langs dien weg zijn de waterputten gegraven, ongeveer 100 roeden diep; volgens een kaartje van 1054 waren er toen twaalf, maar volgens den Gemeente - Atlas van 1065 waren er toen achttien. Langs dien zandweg werden ook de kampwachters - woning, de ambulance, en de stallen gebouwd, van welke sommigen natuurlijk ook hunne eigene putten kregen; en verder de cantines en tenten van restaurants, herbergen, en dergelijke. Die geheele linie is een klein half uur gaans lang, en strekt zich in de breedte uit, naar de zijde van Soest, tot aan de Vathen en Bloemheuvel; naar de zijde van Amersfoort, tot aan de grensfcheiding tusschen Soest en Amersfoort; terwijl nog altijd een klein puntje loopt over de grensfcheiding tusschen Soest en Leyst. Die geheele vlakte is, naar ik meer wel eens gehoord of gelezen te hebben, eigendom van het Rijk.

Of daar van 1010 tot 1013 geregeld jaarlijks gekampeerd werd, is mij niet bekend, maar na 1015 schijnt het Kamp te Soesterberg al spoedig, gedurende een paar maanden van elken zomer, als oefenplaats voor het Nederlandsche Leger gebruikt te zijn. Ik herinner mij, als zeer jong knaapje, zelf eenmaal in dat Kamp geweest te zijn. Betero herinnering heb ik echter van een Kamp - bezoek, op zondag 4 September 1053.

Ik meen, toen voor het eerst, maar ook in enkele

volgende jaren, kampeerde L. N. Willen III, met de troepen, aldaar, en bevoorde en eene groote tent. Er was een buitengewoon groot aantal krijgsglieden, van alle wapenens, vereenigd, en natuurlijk dreef het verblijf des Konings in het Kamp een stroom van bezoekers, uit alle hoeken van het vaderland, vooral des zondags, daarheen. Want, plachten de soldaten moiger, op de zondagen, de kerken te Leyst, de R. Catholicken sedert 1839 te Soesterberg, te bezoeken, nu overden de godsdienst-oefeningen in het Kamp zelf gehouden. Voor den spreker der Protestanten was, op een heuveltje een cirkelvormig muurtje van plaggen gebouwd, met een houten rand gedekt, dat men door een houten deurtje kon binnengaan, en waarin de voorganger van de heupen af voor de omstanders zichtbaar was; op dies houten rand stond een los lefenaartje, dat zoo geplaatst kon worden dat de spreker den wind op den rug had. De muziek van de Grenadiers en Jagers begeleidde het gezang. Voor de Roomsche Catholicken was er een houten gebouwtje opgericht, met een paar deuren, die, geopend zijnde, het gezicht gaven op een altaar en de verdere benoodigheden, en waarvoor de dienstdoende Priester de plechtigheden van zijnen Eeredienst verrichten kon, terwijl de geloofigen, die daaraan deel namen, achter hem stonden, met het gezicht naar het altaar, in de open lucht. Geens wonder dat de toertoe van bezoekers, vooral op de zondagen, buitengewoon groot was; die godsdienst-oefeningen in de open lucht hadden eene bijzondere aantrekkelijkheid, en dan daarna de parade; en de Koning bij dat alles; wie maar eren kon, moest er heen.

De godsdienst-oefeningen der R. Catholicken werden, naar ik meen, altijd door den Heer W. Steenhoff, Pastoor te Soest, waargenomen, maar voor die der Protestanten overden de Predikanten uit den omtrek uitgenoodigd. Aldus viel mij de beurt op 14 September 1853 ten deel. Dat was een groote dag voor den Koning, en voor geheel het Vaderland, want

de Prins van Oranje vierde zijnen dertienden verjaardag, en zou door den Koning met zijnen eersten militairen rang bekleed worden.

Het had den vorigen avond zwaar geonveerd en geregend, maar op 4 September ging de zon schitterend op, en het werd een der schoonste dagen van het jaar. Toen ik aan het punt kwam, waar de straatweg van Soest-Soesterberg zich aansluit aan dien van Amersfoort naar Utrecht, zag ik links en rechts, zoover het oog reikte, niets dan, in het midden eene aaneengesloten reeks van rijtuigen, en aan beide zijden, op de berm, eene voortgelijke lijn van voetgangers. Ik begaf mij onmiddellijk naar het spreekgestoelte, plaatste den lesfenaar in de gewenschte richting, en wachtte verder in eene tent in de nabijheid, voor den spaker bestemd, het oogenblik van beginnen af. Nadat de troepen zich geschaard hadden, beklom ik het spreekgestoelte, en zag daar voor mij, den Koning, staande, met Lijn en oudsten Leun naast zich; ter zijde de muziek, om het gezang te begeleiden; verder de kampeerende troepen, en rondom dat alles eene onafzienbare schare van Kampbezoekers; later op den dag heb ik, door eenen Hoofd-Officier, het aantal toehoorders wel op tien duizend hooren begrooten.

Ik sprak naar aanleiding van de woorden, die men leest Matth. 22:21: „Geef den Keizer wat des Keizers is, en Gode wat Godes is“, en liet zingen, vooraf Psalm 68:10, en tot slot Gezang 96. Het geheel maakte op mij, en op velen met mij, eenen diepen indruk; het had iets van eene katechese. Na afloop der godsdienst-afteening wenschte de Koning dat ik hem volgen zou, en zoo woonde ik ook de parade bij, die daarna gehouden werd; eene uitnodiging tot het diner was mij reeds vroeger ter hand gesteld. Dit werd aangericht in eene groote tent, met twee uitgangen. De Koning nam er aan deel, alsmede de Prins van Oranje, met zijnen Gouverneur, Jh^r Franciscus de Casembroot, toen Ad.

